

ΠΑΤΡΟΚΛΟΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Ο «ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΛΟΜΒΟΣ» ΤΟΥ Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ*

Από την ακριτική Κύπρο ήλθα σήμερα στις ακριτικές Σέρρες για να παραστάω στην τελευταία παράσταση του *Χριστόφορου Κολόμβου* του Νίκου Καζαντζάκη από το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Σερρών. Η παράσταση αυτή υπήρξε και σκοπός, αλλά και αφορμή του ταξιδιού, προκειμένου να ξαναδώ τις Σέρρες. Πρωτοήλθα εδώ το 1951. Και διακατέχομαι σήμερα από τα ίδια συναισθήματα, όπως πριν από 41 χρόνια. Αισθάνομαι ότι βρίσκομαι ανάμεσα σε αδελφούς. Και από τη μαρτυρική Κύπρο μεταφέρω σε σας, τους υπερήφανους Μακεδόνες, αγωνιστικό χαιρετισμό εθνικής αλληλεγγύης.

Το έργο του Νίκου Καζαντζάκη δεν είναι άσχετο προς τις ψυχικές συνισταμένες και αρετές του άξιου ανθρώπου, του Έλληνο*ς* ιδιαίτερα, που τάσσει σκοπό του να πραγματώνει υψηλούς στόχους και να δίδει σάρκα και οστά σε ευγενή όνειρα. Να νικά το φαινομενικά ανίκητο και να κατορθώνει το ακατόρθωτο. Ο *Χριστόφορος Κολόμβος* είναι ένας ύμνος της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου, είναι το οροθέσιο της μεγάλης ψυχής, που μπορεί να δημιουργήσει το ανύπαρκτο, όπως ο ίδιος λέγει. Το έργο εκπέμπει και ιστορικά και θρησκευτικά και εθνικά μηνύματα, αλλά και εμπειριέχει πάθη ανθρώπων, ευγενή και υπερβατικά, αλλά και πεζά και πολύ γήινα. Συγ-

κρούονται σ' αυτό φυσικές και μεταφυσικές αγωνίες. «Το μαχαίρι δεν μπορεί να τρυπήσει τη σάρκα μου. Φορώ μια μεγάλη ιδέα», λέγει ο Χριστόφορος Κολόμβος.

Η σύντροφος του συγγραφέα για 33 ολόκληρα χρόνια και η χήρα του εδώ και 35 χρόνια Ελένη Καζαντζάκη έγραψε στο βιογραφικό και αξεπέραστο βιβλίο της *Νίκος Καζαντζάκης, ο Ασυμβίβαστος*: «Ο Καζαντζάκης πιστεύει ολοένα και περισσότερο στην παντοδυναμία της ψυχής. Αν ξέρεις να επιθυμήσεις ένα πράγμα, θα το αποκτήσεις. Ιδέα που την βάζει στο στόμα του Χριστόφορου Κολόμβου:

Ποτέ σου, καπετάν Αλόνσο, ποτέ σου, καπετάν Χουάν, δε θα βρείτε καινούρια γης, μάθετέ το από μένα, γιατί μέσα στο σπλάχνο σας δεν την έχετε!

Πρώτα μαθές γεννιέται η καινούρια στεριά στην καρδιά μας κι ύστερα ξεπροβαίνει μέσα από τη θάλασσα...

Ναι, ναι, μέσα από τη θάλασσα, θέλει δε θέλει!

Και απαντώντας στη Βασίλισσα Ισαβέλλα, που δεν δίνει πίστη στις υποσχέσεις του ότι θα ανακαλύψει τάχατες νησιά με χρυσά κατώφλια:

Ανύπαρχτο λέμε ό,τι ακόμα δεν πεθυμήσαμε.

* Ομιλία που εκφωνήθηκε στην τελευταία παράσταση του *Χριστόφορου Κολόμβου* από το ΔΗ.Π.Ε.ΘΕ. Σερρών, στις 30 Απριλίου 1992.

Χαρά σ' εκείνον, βασίλισσα, που κρατάει τη μέρα τα ονείρα της νύχτας και μάχεται να τα βάλει σε πράξη!

Αυτό θα πει νιότη, αυτό θα πει πίστη, έτσι μονάχα ο κόσμος μεγαλώνει!

Θέλετε να μεταφέρουμε αυτά τα μηνύματα του αλλόκοτου Χριστόφορου Κολόμβου από την Ισπανία στον εθνικό βίο των Ελλήνων; Τι άλλο είναι παρά εξάρσεις μιας ακατάβλητης ψυχής, που μετουσιώνεται σε αταλάντευτη βούληση; «Η δύναμη του αληθινού ανθρώπου δεν έχει μετρημό», λέγει. Και στο διάλογο με την Ισαβέλλα αναφέρεται η εκδίωξη των Αράβων κατακτητών από την Ισπανία, που πέτυχε η Ισαβέλλα, και η προσδοκώμενη ανασυγκρότηση της ρημαγμένης χώρας με τους θησαυρούς από τις νέες χώρες, που ο Κολόμβος θα ανακαλύψει.

Ακόμη και την Παναγία του Ατλαντικού θέλει ο Χριστόφορος Κολόμβος να μπει στον απελευθερωτικό πόλεμο και να ρίξει και αυτή κοντάρι κατά των απίστων. Υπάρχει, συνεπώς, στο έργο και το πατριωτικό στοιχείο, το στοιχείο της εθνικής ελευθερίας. Υπάρχει ακόμη διάσπαρτο το θρησκευτικό στοιχείο, αφού και στον εκχριστιανισμό των νέων χωρών λέγει ότι αποβλέπει ο Κολόμβος. «Φορώ κατάσαρκα το Θεό, μαχίρι δεν μπορεί να με τρυπήσει», λέγει σε μια στιγμή. Και απευθυνόμενος στην Παναγία της λέγει ότι θα περάσει τον γιο της απάνω από τα κύματα στις νέες χώρες.

Κρητικός ο Νίκος Καζαντζάκης και άρρηκτα δεμένος με τα χώματα του νησιού του, όπως ένα λουλουδί με τις ρίζες του, έγραψε κάποτε πως η Κρήτη χρειάζεται «κουζουλούς» για της ελευθερία της, σαν τον πατέρα του, τον καπετάν Μιχάλη. Κάπως έτσι κουζουλός πρέπει να ήταν και εδώ στη Μακεδονία ο Παύλος Μελάς στις αρχές του αιώνα μας. Αλλά και το 1821 για ανάλογα πράγματα έγραψε και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: «Ο κόσμος μας έλεγε τρε-

λούς: ημείς, αν δεν ήμεθα τρελοί, δεν εκάναμεν την Επανάστασιν...».

Κάπως έτσι κουζουλός ή τρελός θεωρήθηκε τότε και ο ενθουσιώδης και πείσμων Χριστόφορος Κολόμβος και έτσι παρουσιάζεται στο έργο. Ενθουσιασμός είναι η μέθεξη με το θείο – εν Θεώ, λέγει η λέξη – και ο Χριστόφορος Κολόμβος ήταν και από θεία φλόγα συνεπαρμένος.

Ο Καζαντζακικός λόγος πραγματεύεται πανανθρώπινα στοιχεία, και στις εθνικές ακόμη υποθέσεις του κάθε έργου. Πηγή και κέντρο του Λόγου, σύμφωνα με την ελληνική παράδοση και γραμματεία, είναι ο άνθρωπος. Οικουμενικός ο ελληνικός λόγος, απευθύνεται στον οικουμενικό άνθρωπο. Και πνευματικά είναι και τα ιδανικά των Ελλήνων. Πνευματικά ιδεώδη είναι η ελευθερία, η δημοκρατία, η αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Αυτή είναι η ουσία της ελληνικής διανόησης, την οποία με το έργο του άπλωσε σε όλο τον κόσμο ο Νίκος Καζαντζάκης.

Η παρουσίαση του Χριστόφορου Κολόμβου στο Θέατρό σας είναι αφιερωμένη στην μνήμη του αλησμόνητου Μάνου Κατράκη, ο οποίος πρώτος ανέβασε το έργο στην Ελλάδα το 1975 με το «Ελληνικό Λαϊκό Θέατρό» του. Στο σχετικό πρόγραμμα του ο Μάνος Κατράκης αναφέρεται στον Νίκο Καζαντζάκη ως «τον γίγαντα της Ελληνικής διανόησης» και ευχαριστεί την Ελένη Καζαντζάκη, που του εμπιστεύτηκε τον Χριστόφορο Κολόμβο. Προγενέστερα είχε παρουσιάσει ο αείμνηστος φίλος μου Μάνος Κατράκης σε θεατρικές διασκευές τα έργα του Καζαντζάκη *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται* και *Ο Καπετάν Μιχάλης*.

Η Ελένη Ν. Καζαντζάκη, που έχει ανήμερα σήμερα, 30 Απριλίου, την 89η επέτειο των γενεθλίων της, μου είπε απόψε να σας διαβιθώσω το θερμό χαιρετισμό της αγάπης της και της εκτίμησής της. Μου είπεν ακόμη, με την ωριμότητα των 89 της χρόνων και την ακοίμητη εγρήγορση της ψυχής της, να κρατάμε γερά την πατρίδα, τη

Μακεδονία, τη Θράκη, το Αιγαίο, την Ήπειρο, την Κύπρο. Ιδιαίτερα με την Κύπρο άρρηκτα συνδέθηκαν και για την εθνική της υπόθεση μαχητικά συνηγόρησαν ο Νίκος Καζαντζάκης και η σύζυγός του Ελένη. Ας αφιερώσουμε στην Ελένη Καζαντζάκη την απομινή τελευταία παράσταση του *Χριστόφορου Κολόμβου*, μαζί με τις ευχές μας.

Ο *Χριστόφορος Κολόμβος* έχει και ένα άλλο τίτλο. Λέγεται *Το χρυσό μήλο*. Πολλές είναι οι πραγματικές και οι συμβολικές έννοιες του μήλου, και ιδιαίτερα του χρυσού μήλου. Παριστάνει την υδρόγειο σφαίρα, είναι και το προσδοκώμενο χρυσάφι από τις νέες άγνωστες χώρες, είναι πάντοτε και ένα προσφερόμενο πολύτιμο δώρο και στο έργο αυτό και στη ζωή γενικότερα. Και το προσφέρει και ο ίδιος ο Χριστόφορος Κολόμβος.

Το έργο τούτο είναι ένα λιτό δράμα, με ισχυρές ανθρώπινες συγκρούσεις και με στόχους υψηλούς. Είναι μια τραγωδία με αισχύλειες απηχίσεις, σύμφωνα με τον Αλέξη Σολωμό. Ο λόγος του Καζαντζάκη είναι παροιμιακός, σαν επιγράμματα και γνωμικά μοιάζουν οι διάλογοι των ηρώων του. Ολιγοπρόσωπο το έργο, έχει τη σκηνή του γεμάτη οράματα και οραματισμούς, που αναδύονται από τις ψυχές των πρωταγωνιστών του. Ισπανική βασικά η υπόθεση, έστω και αν οι Χιώτες θέλουν σήμερα συμπατριώτη τους τον Χριστόφορο Κολόμβο, περικλείει τις μεγαλεπήβολες ανατάσεις της ψυχής και του πνεύματος του συγγραφέως, καθώς και σύμβολα πανανθρώπινα και οικουμενικά.

Ο Καζαντζάκης επρέσβευε ότι η ζωή του ανθρώπου είναι ένας κακοτράχαλος ανήφορος για να φθάσει στην τελειότητα. Ότι σημασία δεν έχει το τέλος του αγώνα, η κατάκτηση και η επιτυχία, αλλ' ο ίδιος ο δύσκολος και ανηφορικός αγωνιστικός δρόμος προς την κορυφή. Ο Χριστόφορος Κολόμβος, με όλες τις παλιές του αμαρτίες, εξαγνίζεται στην ακαταπόνητη αναζήτηση του ιδανικού του και στον αγώνα πραγμά-

τωσής του σε συγκρούσεις του με τους ανθρώπους και μέσα στον άγριο ωκεανό, που είναι και αυτός, ο ωκεανός, ένας ανήφορος, αφού σφαιρική είναι η γη και ο Ατλαντικός είναι ένα υδάτινο όρος. Συνταιριασμένος, συνεπώς, και ο *Χριστόφορος Κολόμβος* στην όλη φυσική και μεταφυσική αντίληψη και αγωνία του συγγραφέα του, υψώνεται αιώνιο σύμβολο του θεικού ανθρώπου.

Ο Νίκος Καζαντζάκης συνέγραψε το έργο το 1949. Σε ένα γράμμα του, με ημερομηνία 17 Ιουνίου 1949, προς τον Παντελή Πρεβελάκη έγραψε: «Τώρα είμαι αφοσιωμένος στη νέα τραγωδία: *Το Χρυσό Μήλο*. Το θέμα είναι ο Χριστόφορος Κολόμβος. Δουλεύω με κέφι, και σε λίγες μέρες τελειώνει».

Όταν έδιδε την τελική μορφή στο έργο, ήταν πολύ άρρωστος. Έγραψε στον Νορβηγό φίλο του Βορζε Κνος, πενήντα μέρες αργότερα, στις 26 Αυγούστου 1949: «Όταν είμαι άρρωστος, δουλεύω διπλά, σα να 'θελα να νικήσω την αρρώστια με την ένταση της δημιουργικής ορμής. Έτσι τέλειωσα τον *Χριστόφορο Κολόμπο* και την τελειωτική γραφή του *Κωνσταντίνου Παλαιολόγου*...».

Ο *Χριστόφορος Κολόμβος* έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Φέτος με τη συμπλήρωση 500 χρόνων από την ανακάλυψη της Αμερικής, παρουσιάζεται εδώ στις Σέρρες, στο Παρίσι και στη Νέα Υόρκη.

Σας χαιρετώ όλους με αγάπη. Σας ευχαριστώ και σας εύχομαι κάθε καλό. Ευχαριστώ, επίσης, για τη φιλοξενία σας. Ευχαριστώ για την αγάπη σας προς την Κύπρο. Και εμείς οι Κύπριοι αγαπούμε τη Μακεδονία. Το δείξαμε και πρόσφατα με ένα συγκλονιστικό συλλαλητήριο στη Λευκωσία. Ναι, αγαπούμε πολύ τη Μακεδονία, την ελληνική Μακεδονία, που είναι ελληνική και ελληνική θα παραμείνει.